

KIEGÉSZÍTÉSEK, HELYESBÍTÉSEK

Néhány pótlólagos adat "Barna Ferdinándról, a komplex uralisztika egyik korai művelőjéről" című írásomhoz*

Domokos Péter

Barna Ferdinánd — a jelzett tanulmányban leírtak ellenére — nem tartozik a teljesen elfelejtett tudósok közé, jelentőségét sem én "fedeztem" fel, s nem is én írtam először róla külön méltatást. Önálló cikkben elemzi — főként könyvtárosi tevékenységét — 1957-ben BERECKZY LÁSZLÓ¹, illetve működésének egészét — 1962-ben — WEÖRES GYULA². Gazdag finnországi levelezésének jegyzetelt feldolgozását — a kiadás reményében — most készíti elő Viljo Tervonen (szóbeli értesülés). Barna Kalevala-fordítását a "tréfacsináló" — de ezzel együtt hiteles és korrekt — Vikár Béla szerint Budenz JÓZSEF csak "afféle Barnevala"-ként emlegette volna. Nos; az A. JOKI-tól 1981-ben közzétett Blomstedt—Budenz levélváltásból³ is kiolvasható, a Barna és Budenz közötti viszony nem volt különösképp szívélyes, pontosabban: a hatvanas-hetvenes évek fordulóján, a Kalevala-fordítás készülése és elkészülte idejére kapcsolatuk feszültté vált. 1870. november 20-án kelt levelében — sajátos stílusban, nem is enyhe iróniával, három nyelven, német, magyar és finn szójátékokkal fűszerezve — Budenz a következőket írja — egyebek mellett — kollégájának: "...Freund Barna yhä vaan Kalevaloitsee; mein freund vom Ofener Barnassus, der verseschmied (runon-seppä) Lindner trägt sich mit dem plane, ihn unter dem titel 'Barnevala, finn hösköltemény' zu besingen. Der tag, an dem seine Kalevala-übersetzung, von der Sie einige probebogen erhalten, im drucke vollendet sein wird, darf einer würdigen feier nicht entbehren..."

* Népr. és Nytud. XXIV-XXV (1980-81), 283-91.

¹ BERECKZY LÁSZLÓ: Barna Ferdinánd. Könyvtáros, 1957/5. sz. 343-4.

² WEÖRES GYULA: Ferdinánd Barna, Kalevalan unkarintaja ja kansantieteen tutkija. Kalevalaseuran Vuosikirja, 1962. 42. évf. 143-54.

³ JOKI, AULIS J.: Oskar Blomstedt ja József Budenz kirjeenvaihdoissa. In: Lakó—emlékkönyv. Nyelvészeti tanulmányok. Bp. 1981.

(i.m. 108-9). Levéltári bűvárkodása közepette V. Tervonen rábuk-
kant Budenznek egy ez ideig nem emlegetett kéziratára is, amely
— számos példával, idézettel — Barna Kalevala-tolmácsolásának
bírálatát tartalmazza. Valamennyire is megbízható Budenz-bibli-
ográfia híján — egyelőre — nem lehet arról nyilatkozni, meg-
jelent-e s hol ez az írás. (Nyilván csak 1871 után, a Barna-féle
fordítás közzététele után jelenhetett meg, ha megjelent — fel-
tehetően német nyelven, valamely hazai vagy külföldi német orgá-
nomban, esetleg — napilapban. Mindenképp fontos dokumentuma a
magyarországi Kalevala-filológiaiának!) Ezek után különös érde-
klődéssel várjuk Barna finnországi levelezésének közzétételét,
nyilván nem hagyta szó nélkül Budenz "csipkelődéseit", s neki is
lehettek figyelemre méltó észrevételei nagy tekintélyű tudós kol-
legája kutatói és emberi megnyilatkozásairól.

Barnáról szólva korábbi közleményemben a következőket állí-
tottam: "Előadásai... többségükben külföldi szakmunkák kivonatai,
tartalmi ismertetései... Szakszerűségüket és korszerűségüket is
illetteheti szó..., hisz Barna a hatalmas általa »számontartott«
tudományos terület egyetlen parcellájának sem volt igazi szakem-
bere, alkotó kutatója..." Ezúttal — állításom lényegét fenn-
tartva — pontosítanom kell a mondottakat. Barna ugyanis nem csu-
pán a szakirodalomból ismerte a rokonépeket — pontosabban a
mordvinokat, akikről a legtöbb (3), legrészletesebb s legtartal-
masabb felolvasását⁴ tartotta az akadémián —, személyesen is
járt földjükön, falvaikban, közvetlenül is tanulmányozta szoká-
saikat, hagyományaikat. Ezt a körülményt azért kell külön is
hangsúlyoznunk, mert REGULY után⁵ és LAKÓ GYÖRGY

⁴ BARNÁ FERDINÁND: A mordvaiak történelmi viszontagságai. Bp. 1877. 49 l.

BARNÁ FERDINÁND: A mordvaiak pogány istenei és ünnepi szertartásai.
Bp. 1879. 84 l.

BARNÁ FERDINÁND: A mordva nép házassági szokásai. Bp. 1887. 56 l.

⁵ TOLDY FERENC: Reguly Antal. In: Uő.: Magyar államférfiak és írók.
Életrajzi emlékek. II. Pesth, 1868.

"[1845 nyarán-D. P.] cseremiszt studiumai bevégezése után elhagyta Kazánt...
Nisnij-Novgorodba érkezett... Egy heti pihenés után e kormánymegye belsejé-
be rándult a morvinok közé, hogy a finn törzsek e legdélibbikének élet-
módjáról s állapotairól élő szemléletet nyerjen..." — írja TOLDY (i.m.
368) (Számításaim szerint a mondott időszakban Reguly cca. 3-4 hónapot
töltött el a mordvinok, külön az erzák és külön a moksák között.)

előtt⁶ — mindmáig — voltaképpen Barna Ferdinárd volt az egyetlen magyar tudós, aki hivatalosan (feltehetően huzamosabb időre, néhány hétre) eljutott a lélekszámban harmadik legnagyobb uráli nép hazájába, a voltaképpeni Mordóvia területére. Utazásának dokumentumai, részletei — egyelőre — teljesen ismeretlenek. Meglepő kirándulása mindenesetre megelőzte a Budenz-tanítványok (pl. Munkácsi) jól előkészített és gondosan megtervezett gyűjtőútjait. Feltehetően saját egyéni kezdeményezésének eredménye, önszorgalmú orosz nyelvtanulása és tudása révén kialakított kapcsolatainak gyümölcse, ugyanis a nagyhírű Orosz Földrajzi Társaság ösztöndíjával jut el 1877-ben a mordvinokhoz. Útjáról csupán az (1887-ben!), a "mordvák" házassági szokásairól közreadott értekezésében található néhány szűkszavú, már-már rejtett, a fejtegetésekbe beékelt információ: "...Az 1877. év tavaszán, az orosz földirati társaság határozatából, a mordva népszokásokat búvároltam, mely mintegy egy milliányi nép jelenleg a Czna és Tom folyóvizek mellékén tizenegy megyében lakik. A volgamelléki finn népek a szélesen elterjedt ural-altaji néptörzshöz tartoznak, melyet ezelőtt turáninak neveztek vala. Eme népfajok s különösen a mordvák, kik két csoportra: moksa és erzákra (irsa) oszolnak, mind fejalkatuk, mind arcuk jellegzetes vonásaiban s általában egész külmegjelenésökben, életmódjokban, szóval egész lényökben igen sok természeti sajátosságokat tartottak fenn, melyek élesen elkülönítik mind a mordvákat, mind a többi valamennyi volgamelléki finneket, akár a szomszédos orosz, akár tatár népfajoktól.

Az én kutatásaim célja az volt: búvárolni a mordvákat mind embertani, mind néprajzi tekintetben; megvizsgálni testalkatukat, ábrázolni életmódjuk sajátosságait; meghatározni e népfaj előbbi s jelenlegi lakhelyeit s a szomszédnépek által reájok gyakorolt hatást. S minthogy a néptani osztály éppen ez időtájtban a jogá-

⁶ LAKÓ GYÖRGY: Tanulmányutam a Szovjetunióban. MTA I.OK.IV,1-2. 1953. LAKÓ GYÖRGY több mint 100 évvel később, 1952 őszén jutott el — lényegesen rövidebb időre — a mordvinokhoz: "...Az időrendi sorrendben utolsó finnugor köztársaság, melyet meglátogattam, Mordóvia, azaz a Mordvin Autonóm Köztársaság volt... Szaranszkba... abból a célból utaztam, hogy résztvegyek a mordvin nyelvtudományi kongresszuson. A kongresszus három napig tartott... A szaranszki kongresszus után szovjetuniói tanulmányutam rövidesen véget ért..." (i.m. 140-1) — olvasható 1953-ban megjelent beszámolójában.

szati bűvárlatokra nézve is szigorú minta-szabályzatot készített, azért ez állapotokat is vizsgálatom tárgyává tevém. A magamra vállalt feladatok megoldásában több egyének szíves segélyével sokkal jobban boldogultam, semmint ezt reménylhettem, nem mintha az anyag fogyatékoságától tarthattam volna, hanem inkább azért, hogy annak sokasága megdöbbenőleg nagy volt, sokkalta nagyobb, mint ahogy azt reménylhettem. Így csakhamar észrevehettem, hogy a mordvák jogi ügyeiket illető vázlatok egymagokban is meglehetősen terjedelmű művet tennének ki.

Mielőtt a mordva nép jogi szokásait illető művem megírásához fognék, mely valószínűleg az orosz cs. földrajzi társaság évkönyveiben fog napvilágot látni, egyik, ezen nép külön népeleti sajátóságát, a házasságkötést választám tárgyalásom anyagául..." (i.m. 4)

"...Melnikoff P.I. szavai szerint, a nisegorodi moksáknál az »Injata« (a nyilvános könyörgéseket és áldozatokat végző pap) és az »Imbaba« (nőpap) szabták meg az árt, melyet a vőlegény atyja a leányért tartozott fizetni a leány atyjának. Az e papi személyek által megszabott áron kívül a leány atyja a legény atyjától kialakított mennyiségű pálinkát, sört és húst kapott.

Mi a részünkről tett vizsgálatok alapján szintén megerősíthetjük, hogy a fentebbi tudósítások teljesen igazak, s azokhoz csak még néhány mozzanatot csatolunk, melyeket a fennemlített bűvárkodók nem vehettek észre, nem lévén oly kérdőpont-mintázatuk, mint amilyent a földrajzi osztály e célból készített, sem semmi irányadó utasításuk..." (i.m. 43)

Az idézeteket Barna publikált, főként persze mordvin tárgyú (de egyéb finnugor témájú, pl. votják érdekű) munkáinak figyelmes tanulmányozásával, "mazsolázásával" nyilván tovább lehetne gyarapítani. Az eddig kialakított, de részben módosult összképet az így kiragadott szemelvények, apró személyes mozzanatok nyilván tovább árnyalnák.

A főntebb kifejtettek alapján viszont nem tartom elképzelhetőnek, hogy a jövőben további, meglepetésszámba menő adatok is előkerülnek még róla, tőle (ki tudja honnan? milyen forrásból? Budapestről? Helsinkiből? Szentpétervár—Leningrádból? egykori orosz szaklapokból?). Talán az sem illúzió, hogy az elfeledésből immár az emlékezés peremére "visszahozott" érdekes, sokszínű tu-

dós, akiről az igen szűkszavú családi krónika a vártnál kevesebb adatot tartalmaz⁷, s akinek jelentőségét, "komplex-szemléletét" mesterénél, Budenznél Munkácsi sokkal jobban látta, mintegy felismerte (miként egy fontos, de kis közleménye tanúsítja⁸) — az elkövetkező időkben megérdemel majd egy önálló kötetet is a "Múlt magyar tudósai"-t megelevenítő kitűnő akadémiai sorozatban.

⁷ DR. BARNA JÁNOS: Nyermeghi Barna család története. Satu-Mare, 1925. 15 l.

⁸ BARNA FERDINÁND: Adalékok közmondásaink s szólásaink eredetéhez. Közreadja MUNKÁCSI BERNÁT. Ethn. 1904. 204-9.

ДОПОЛНЕНИЯ, УТОЧНЕНИЯ К СТАТЬЕ О Ф. БАРНЕ

Пэтер Домокош

В данной короткой информации автор дополняет с несколькими новыми данными свою предидущую статью о Ф. Барне (Népr. és Nytud. XXIV-XXV, 283-91). Интересно, что Барна принадлежит к тем немногим венгерским исследователям, которые лично ходили по Мордовии. Он собрал там в 1877-м году важный и интересный этнографический материал.